

ЕКОНОМСКОГЕОГРАФСКА АНАЛИЗА ПРИВРЕДНИХ
ДЈЕЛАТНОСТИ И АКТИВНОГ СТАНОВНИШТВА У
РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

ENONOMIC-GEOGRAPHIC ANALYSE OF ECONOMIC ACTIVITIES
AND ACTIVE POPULATION IN REPUBLIC OF SRPSKA

Резиме: У раду се разматрају основни природни потенцијал развоја и економска структура становништва, као и њихова просторна концентрација у Републици Српској, што представља квалитативно обиљежје једне националне територије. Резултати истраживања показују да пољопривредни, дрвни и рудно-минерални ресурси, те климатско-хидролошки услови чине главни природни потенцијал развоја, а да секундарни сектор доминира (65,2% привредне запослености) у економској структури Републике Српске. У овом сектору водеће мјесто припада индустријској запослености која обухвата 84,8% укупне запослености секундарног сектора у 55,4% укупне запослености у привреди. У вези с тим је и просторни размјештај економски активног становништва гдје највећи број општина (70%) у Републици Српској показује усмјереност ка секундарном сектору. Овакви структурни односи економски активног становништва у Републици Српској су директна посљедица наслијеђених привредних односа бивше СР БиХ у којој је индустријализација била основни модел привредног развоја. Република Српска се данас налази у процесу економске транзиције коју ће пратити крупне структурне промјене, посебно у сфери привредних дјелатности и просторног размјештаја економски активног становништва.

Кључне ријечи: Република Српска, природни потенцијал, економске структуре, сектори дјелатности, усмјереност развоја, просторни размјештај.

Abstract: The basic natural potential of development and economic structure of the population as well as thies spatial concentration in Republic of Srpska is being considered in this work which represents qualitative peculiarity of a national territory. The research results show that agricultural timbes and ore mineral resources as well as climate-hydrological circumstances are the main natural potential of development where a secondary

---

Др. ванредни проф. унив. Природноматематички факултет Бања Лука. Рад примљен 31.10.2000. године. 1). прилог је написан за научни симпозиј ПРОЦЕСИ И ПОТЕНЦИЈАЛИ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ, који из објективних разлога није одржан.

sector dominates (65,2% of economic development) in Republic of Srpska economic structure. In this sector, the leading place belongs to industrial employment which contain 84,8% of a total employment of secondary sector and 55,4% of total employment in economy. In relation with this fact there is a territorial distribution of the economic active population where the most of the municipalities (70%) in Republic of Srpska show the aim toward secondary sector. Such as these structural relations of the economic active population in Republic of Srpska are the direct consequence of the inherited economic relations of the former SR B and H in which the industrialization was a basic model of economic development. Today Republic of Srpska is in process of economic transit which is going to be followed by huge structural changes, especially in a sphere of economic activities and territorial distribution of the economic, active population.

Key words: Republic of Srpska, natural potential, economic structures, activity sectors, development aim, territorial distribution.

УВОД

Почетком посљедње деценије XX вијека простор претходне СФР Југославије захватио је грађански рат који је проузроковао крупне друштвено-економске и геополитичке промјене са бројним и сложеним негативним посљедицама. То се првенствено односи на квантитативна и квалитативна обиљежја становништва и распад јединственог привредног и тржишног система. У том процесу дезинтеграције југословенског геопростора у оквиру сложене државне заједнице Босне и Херцеговине створена је Република Српска, чији послјератни демографски и привредни развој прате бројни проблеми, међу којима је и недовољно развијена привредна структура и забрињавајућа стопа незапослености, што проузрокује изразито низак животни стандард становништва.

На територији Републике Српске укупан број активног становништва је 202.114 радника (1999), од чега је у привредним дјелатностима запослено 150.332 радника, или 74,4% и 51.782 радника у ванпривреди, или 25,6% укупног економски активног становништва. Имајући у виду 528.000 расположиве радне снаге и 45.000 радника на чекању, стопа незапослености од 35,6%¹⁾ је врло висока. Истовремено Република Српска има изразито ниску вриједност бруто националног производа по становнику (per capita) од 823 \$, док је у Федерацији БиХ та вриједност нешто већа - 1126 \$ (1999). То потврђује и компарација података, како са новонасталим државама на геопростору претходне СФР Југославије, тако и са неким земљама окружења које се налазе у процесу економске транзиције: за СР Југославију стопа незапослености износи 30% а БНП-per capita 1800 \$, за БЈР Македонију 35% - 3800 \$, за Хрватску 20% - 5100\$ за Словенију 7% - 10900 \$, за Албанију 28% - 1650 \$, за Бугарску, 15% - 4300 \$, за Румунију 11% - 3900 \$ и за Мађарску 10% - 7800 \$²⁾.

Привредна структура, њена развијеност и просторни размјештај у Републици Српској носе обиљежје наслијеђених гранских и просторних привредних односа из бивше СР БиХ. Као и друге земље друштвено-економске транзиције, тако се и привреда Републике Српске налази у процесу трансформације структурних и власничких односа и њеног технолошког прилагођавања савременим европским и свјетским токовима.

С тим у вези су и крупне трансформације становништва, посебно у сфери економских структура које су праћене бројним проблемима. С економско-географског аспекта посебно је актуелан проблем незапослености активног становништва и проблем просторног планирања привредних дјелатности и њиховог развоја, као и низ других питања социјалног и друштвено-економског карактера.

У методолошком смислу наша анализа је наслоњена на кориштење врло једноставних математичко-статистичких метода (апсолутни и релативни показатељи, модел густине, модел економских структура и сл.). Оскудност егзактних статистичких показатеља изазива одређене недостатке у идентификацији просторних односа привредних дјелатности и активног становништва, али сматрамо да добијени резултати могу послужити као скроман допринос бољем сагледавању одређених проблема везаних за привредну трансформацију Републике Српске у периоду њене транзиције.

Структурне одлике привреде и основни природни потенцијал развоја

Развој становништва уопште, као и његова структурна обиљежја су у непосредној зависности од друштвено-економских, политичких, социјалних и других чинилаца. Тај комплекс чинилаца посебно је значајан за економску структуру становништва, тим прије што она представља важну квалитативну компоненту становништва и привредног развоја националне територије. Економска структура је у директној вези са природним и миграционим кретањем становништва, с једне стране, и стањем у привреди с друге стране. Наиме, одређено стање привреде и њена трансформација увијек је праћена и одређеним трансформацијама становништва у цјелини, а нарочито његове економске активности.

У оквиру структуре економски активног становништва по секторима дјелатности доминира секундарни сектор (98.134 запослена, или 65,3% привредне запослености) над терцијарним (41.071 или 27,3%) и примарним (11.113 или 7,4%). У водећем секундарном сектору на индустријску запосленост отпада чак 84,8% запослености у секундарном сектору и 55,4% укупне запослености у привреди, односно 41,2% укупно активног становништва у Републици Српској.

Према оствареном друштвеном производу у 1999. години и економски активном становништву према секторима дјелатности, јасно се види доминација секундарног сектора нарочито у сфери економски активног становништва. Индустријска запосленост становништва, није само водећа у секундарном сектору већ је доминантна у цјелокупној привредној структури Републике Српске. Дупло је већа од цјелокупне запослености терцијарног сектора, а чак седам и по пута већа од запослености у примарном сектору. Међутим, према оствареном друштвеном производу индустрију је у 1999. години достигла пољопривреда. У односу на индустријску запосленост пољопривредна је скоро седамнаест пута мања, а остварени друштвени производ раван оном у индустрији. Наиме, у пољопривреди је присутна прикривена запосленост, док је у индустрији евидентирана и формална запосленост, гдје бројни погони немају активну производњу, нити активну запосленост.

*Структура друштвеног производа и економски активног становништва
по секторима дјелатности у Републици Српској*

	Друштвени производ		Активно становништво	
	(у хиљ. КМ)	%	(у хиљ.)	%
ПРИМАРНИ СЕКТОР	606.220	32,6	11.113	7,4
- Пољопривреда и рибарство	528.416	28,4	4.966	3,3
- Шумарство	77.804	4,2	6.147	4,1
СЕКУНДАРНИ СЕКТОР	677.465	36,4	98.134	65,3
- Индустрија	525.532	28,2	83.264	55,4
- Водопривреда	4.182	0,2	480	0,3
- Грађевинарство	126.302	6,8	118.18	7,9
- Зајатство (производно)	21.449	1,2	2.572	1,7
ТЕРЦИЈАРНИ СЕКТОР	577.678	31,0	41.071	27,3
- Саобраћај и везе	149.285	8,0	12.382	8,2
- Трговина	247.965	13,3	13.429	8,9
- Угоститељство и туризам	63.590	3,4	4.190	2,8
- Комуналне дјелатности	35.586	1,9	4.084	2,7
- Остале дјелатности (произ.)	81.252	4,4	6.986	4,6
РЕПУБЛИКА СРПСКА	1.861.363	100,0	150.318	100,0

Извор: Документација података Републичког завода за статистику, Бања Лука

Примарни сектор је други по оствареном друштвеном производу а пољопривреда испред шумарства, док је по економски активном становништву овај сектор иза терцијарног, а шумарство испред пољопривреде. Посебан значај за развој овог сектора има пољопривредно земљиште и шумски комплекс.

Терцијарни сектор је на трећем мјесту према оствареном друштвеном производу, али је на другом по економски активном становништву. У сфери овог сектора водеће мјесто припада по оба показатеља трговини, а затим долази саобраћај. Интересантно је да угоститељство и туризам заузима треће мјесто и знатно заостаје за прве двије дјелатности, иако су туристички потенцијали на простору Републике Српске значајни.

У привредном развоју Републике Српске и њеном економскогеографском обликовању значајно мјесто припада природном потенцијалу³⁾. На простору Републике Српске објективно постоје природни извори који имају одређени друштвено-економски значај, а међу њима најважнији су: земљишни, дрвни и рудно-минерални ресурс, те климатско-хидролошки услови.

У структури земљишних површина Републике Српске највећи значај имају пољопривредне и површине под шумском вегетацијом.

Пољопривредно земљиште као стратешки потенцијал представља изузетан значај и припада му примарно мјесто као природном потенцијалу развоја

Републике Српске. На пољопривредне површине отпада 1.292.291 ха или 52,1% укупне површине Републике Српске, а оранице и баште заузимају 579.315 ха⁹⁾ или 23,4%, што чини 0,93 ха пољопривредног земљишта и 0,42 ха ораничног земљишта по становнику. То је више него у СР Југославији (0,60 ха и 0,36 ха), а изнад је свјетског просјека, што је посебно значајно јер су то површине првенствено намијењене активној обради и производњи хране. Према томе, пољопривредног земљишта у Републици Српској има довољно, а постоје и реалне могућности добијања и нових површина.

Заступљеност пољопривредних у односу на непољопривредна земљишта и структурна искориштеност у Републици Српској је врло различита, што је последица припадности појединих пољопривредних површина различитим морфолошким цјелинама. Најпродуктивније категорије су распрострањене у сјеверном перипанонском дијелу. Равничарска подручја Посавине, Семберије, Лијевча поља и ријечних алувијалних равни имају највећу економску вриједност и чине најповољније површине за узгој разноврсних пољопривредних култура. Рационалним кориштењем овог стратешки важног природног потенцијала уз примјену савремених агротехничких мјера и унутрашњим пре-структурирањем производње, стварају се услови не само подмиривања сопствених потреба, већ и могућности производње значајних вишкова за тржиште.

Значај савремене пољопривредне дјелатности огледа се у разгранатом систему пољопривредних активности које више не обезбеђују само прехранбене производе за човјека, већ с развојем индустрије и својом све сложенијом гранском структуром постаје важна сировинска база бројних индустријских врста. Међутим, ефекти пољопривредног искориштавања код нас су значајно умањени негативним процесима, посебно процесом деаграризације аграрних простора. Наиме, сталним одливом пољопривредног становништва у градове смањен је обим радне снаге а пољопривредне површине се напуштају, па је неопходно такав процес сузбити и свести на минимум.

Шумски комплекс заузима више од милион ха⁹⁾, или 43,4% укупне површине Републике Српске, што представља значајну базу дрвног ресурса. Међутим, наше шуме су лошег квалитета, а уз то присутно је и нерационално искориштавање овог важног природног ресурса, па су шумски простори доста девастирани и претворени у шикаре и голети.

Изузетна вриједност шумских простора садржана је и у значају његовог екосистема, што додатно утиче на захтјев промјене досадашњег начина експлоатације и газдовања у области шумарства.

С обзиром на законитости постанка и концентрације рудних сировина, простор Републике Српске располаже економски значајним резервама овог природног ресурса који игра важну улогу у развоју привредне структуре. Према врсти и просторном размјештају познатих рудних сировина, могуће их је груписати на:

- **енергетске сировине** (мрки угаљ и лигнит) са највећим рудницама у Угљевику, Гацку, Станарима и Миљевини;
- **металне сировине** (руда гвожђа, олова, цинка и боксита) са главним рудницама у Љубији, Омарској, Сребреници, Милићима, околини Мркоњић Града и Љубиња и

- **неметалне сировине** (азбест, магнезит, бентонит, гипс, мермер, каолин, ватростална и керамичка глина, кварцни пијесак и кречњак) чија су налазишта и локалитети експлоатације просторно врло раширени.

Климатско-хидролошки услови имају значајну и вишеструку улогу у валоризацији привредног и укупног развоја Републике Српске. Климатске карактеристике су резултат различитих географских фактора који се испреплићу на овом геопростору. То је условило постојање различитих климатских типова и њених варијанти: умјереноконтинентална, континентална, планинска, жупска и измијењена медитеранска. Таква разноликост климатских услова у основи нуди различите повољности за разноврсну пољопривредну производњу, као и развој других дјелатности. У цјелини посматрано, климатски услови су веома повољни, а одређене неповољне климатске појаве могуће је надокнадити примјеном савремених агротехничких мјера.

Својим елементима клима посредно утиче на хидролошке прилике у Републици Српској. Њихов значај се посебно огледа у хидроенергетском, аграрном и туристичком погледу економског географског валоризације. Ријечни потенцијал нуди значајне могућности у производњи хидроенергије, наводњавању обрадивих површина, те у развоју туризма и могућностима пловидбе, што је до сада недовољно искориштено. Окосницу хидропотенцијала чине ријеке Дрина, Требишњица и Врбас са већ постојеће четири хидроцентрале са укупном инсталисаном снагом од 600 MW.

У разноврсном и богатом хидролошком потенцијалу посебан значај имају термални и термално-минерални извори. Бројна истраживања су показала знатна богатства, а највеће је у сјеверном дијелу Републике Српске и то у зони савског рова. На бази ових хидролошких појава већ је изграђено неколико бањско-рекреативних центара: Дворови, Бања Врућица, Мљечаница, Лакташи, Слатина, Кулаши, Српске топлце, Губер и Вилина Влас. Валоризација у пуној мјери овог вида хидролошког потенцијала би требало да услиједи теку наредном периоду.

Дакле, Република Српска располаже значајним природним потенцијалом развоја чија економског географског валоризација мора бити усмјерена у правцу оптималног кориштења геопростора, што првенствено захтијева рационалну експлоатацију природних извора, заштиту животне средине и ревитализацију тих простора. У вези с тим је и чињеница која се односи на општи развојни концепт међународних финансијских институција које ће својом политиком финансирања добрим дијелом детерминисати нашу привредну структуру и њен развој. У складу са стратегијом одрживог просторног развоја, Република Српска подржава активности просторне интеграције Европе, њене економске и политичке интеграције које је утврдила Европска унија. Таква концепција економско-политичког развоја омогућава приступ Републици Српској структурним фондовима и трансевропској мрежи комуникација, те укључивање у област политике заштите животне средине, као и приступ другим европским програмима у реализацији транснационалне, трансграничне и трансрегионалне сарадње.⁶⁾

Просторна структура економски активног становништва и привредних дјелатности

У просторној анализи посматрана је економска структура активног становништва у привредним дјелатностима по општинама Републике Српске на основу расположивих статистичких показатеља. Економска структура становништва је врло сложена структура јер је она одраз широке лезе привредних дјелатности и занимања становништва која се обично групишу у привредне секторе. Кориштени модел економске структуре обухвата три сектора:

а) **примарни сектор** - обухвата активно становништво запослено у пољо-привреди, рибарству и шумарству;

б) **секундари сектор** - обухвата активно становништво запослено у индустрији, рударству, грађевинарству и производном занатству;

в) **терцијарни сектор** - обухвата активно становништво запослено у саобраћају, трговини, угоститељству и туризму, комуналним и техничким услугама и услужном занатству.

Примјена модела економских структура базира се на сазнању да између раста дохотка по становнику и промјене запослености активног становништва по секторима дјелатности постоји одређена веза. Наиме, сматра се да доходак по становнику расте с падом запослености у примарном, а порастом у секундарном и терцијарном сектору, а затим и паду у секундарном и још већем порасту запослености у терцијарном сектору. Дакле, на основу учешћа сваког од сектора у укупној запослености активног становништва могућа је процјена друштвено-економског развоја конкретног економскогеографског простора.⁷⁾

У методолошком смислу истраживања одлучили смо се за најједноставнији поступак, а који је могуће примијенити у сличним економскогеографским анализама⁸⁾. Он се састоји у структурном односу између примарног, секундарног и терцијарног сектора: 33,3:33,3:33,3. На основу географске матрице са статистичким показатељима активног становништва по појединим привредним дјелатностима и општинама у Републици Српској утврђена су одређена процентна учешћа. Ако је то учешће веће од 1/3, односно 33,3% укупног активног становништва, такве општине су означене са умјереном оријентацијом привредног развоја ка том сектору. Општине које имају екстремно високо учешће - 66,6% и више активног становништва у неком сектору означене су као изразито оријентисане ка том сектору. Овакав метод допушта и комбинацију, односно усмјереност ка два сектора. Дакле, могуће је издвојити укупно девет типолошких обиљежја. На основу овако обликованих показатеља на примјеру просторно-економске структуре Републике Српске, могуће је идентификовати шест типова, што указује на њену недовољну развијеност.

Основни типови просторно-економске структуре у Републици Српској

Типови просторно-економске структуре	% активног становништва по секторима		
	примарни	секундарни	терцијарни
П - изразита оријентација ка примарном сектору	>66,6	<33,3	<33,3
п = умјерена оријентација ка примарном сектору	33,3-66,6	<33,3	<33,3
С - изразита оријентација ка секундарном сектору	<33,3	>66,6	<33,3
с - умјерена оријентација ка секундарном сектору	<33,3	33,3-66,6	<33,3
ст- оријентација ка секундарном и терцијарном сектору	<33,3	>33,3	>33,3
Т - изразита оријентација ка терцијарном сектору	<33,3	<33,3	>66,6

На основу шест дефинисаних типова просторно-економске структуре свака општина је типолошки одређена. Поред тога, утврђен је и модел густине у секундарном сектору као доминантном у просторно-економској структури Републике Српске. Добијени показатељи пружају одређена сазнања о квалитативним и квантитативним односима гранске и просторне структуре привредних дјелатности, као и концентрације економски активног становништва.

На територији Републике Српске у 1999. години укупан број активног становништва износио је 150.332 запослена у привредним дјелатностима размјештених у 64 општинска подручја. Од тога у секундарном сектору највише, 65,3%, у терцијарном 27,3% и у примарном свега 7,4% активног становништва. Дакле, Република Српска у цјелини, према изнесеним критеријумима просторно-економске структуре, припада типу умјерене оријентације ка секундарном сектору са моделом густине од 108 запослених у секундарном сектору на 1.000 становника. Овакви структурни односи привредних дјелатности одговарају средње индустријализованим земљама, чије је учешће секундарног сектора доминантно, посебно индустријске запослености, при чему су терцијарни, а нарочито квартарни сектори јако неразвијени. Високо учешће индустријске запослености карактеристично је за бивше европске земље социјалистичког и планског развоја, које се данас налазе у процесу економске транзиције каква је и Република Српска. За разлику од њих, развијене европске земље смањују број својих индустријских радника, на рачун ширења терцијарних и квартарних дјелатности⁹⁾.

Имајући у виду да је привредни систем бивше СР БиХ карактерисала сировинско-енергетска и базно-индустријска структура, добијени показатељи просторно-економске структуре Републике Српске говоре да су у основи задржани слични привредни односи, чије ће крупне промјене тек услједити у оквиру наредних економских и друштвених реформи.

Просторно-економска структура активног становништва у привредним секторима према извршеној типологији

Тип	Број општина	%	Број становника	%	Укупна привредна запосленост	%
С	32	50,0	612.694	44,0	70.689	47,0
с	13	20,3	373.675	26,9	31.794	21,1
ст	7	10,9	378.253	27,2	45.815	30,5
П	7	10,9	13.319	0,9	743	0,5
п	2	3,2	9.526	0,7	1.194	0,8
Т	3	4,7	3.916	0,3	97	0,06
Укупно:	64	100,0	1.391.383	100,0	150.332	100,0

Оријентација ка секундарном сектору привредног развоја показује највећи број општина (45), чак 70% укупног броја општина у Републици Српској. То је најразвијенија просторно-економска структура. Изразиту оријентацију ка овом сектору показује 32, а умјерену оријентацију 13 општина. Ова два типа секундарног сектора обухватају 986.369 становника, или 70,9% укупног становништва и 102.483 радника, или 69,1% активног становништва у привреди Републике Српске. Све ове општине имају развијену привредну структуру, изузев Вукошава и Српске Костајнице, које немају евидентiranу запосленост у примарном сектору, што је вјероватно недостатак статистичких показатеља. У структури секундарног сектора доминантно се намеће индустријска запосленост са 83.264 радника, што чини 84,8% активног становништва у секундарном сектору и 55,4 привредно активног становништва у Републици Српској. Тако високо учешће индустријске запослености је резултат процеса индустријализације бивше СР БиХ¹⁰.

Данашњи просторни размјештај индустрије у Републици Српској резултат је наслијеђених индустријскогеографских односа из бивше СР БиХ. Међу најиндустријализованија подручја спадају бањалучко, приједорско и зворничко подручје, те изоловано подручје околине Требиња, у којима се по индустријској функцији истичу Бања Лука, Приједор, Градишка, Нови Град, Козарска Дубица, Зворник, Угљевик и Требиње¹¹.

На сличну просторну концентрацију упућују издвојена релативно хомогена општинска подручја (агломерације) секундарног сектора. Основни критеријум за издвајање релативно хомогених општинских подручја усмјерених ка секундарном сектору су модел густине секундарног сектора (број запослених овог сектора на 1.000 активних становника у привреди) који је већи од 30, а запосленост у секундарном сектору већа од 2.000 радника.

Релативно хомогена општинска подручја секундарног сектора

Агломерација (општина)	>2000 запослених у секундарном сектору	>30 запослених у секундарном сектору на 1.000 становника
Бања Лука	16.635	76
Градишка	4.009	67
Приједор	6.723	74
Нови Град	2.511	88
Козарска Дубица	3.178	95
Добој	3.972	52
Теслић	2.632	60
Бијељина	3.804	36
Угљевик	2.105	130
Зворник	4.502	103
Требиње	4.927	164

Према утврђеним критеријумима у групу релативно хомогених општина секундарног сектора, чија је главна одредница индустријска структура и запоселност, спада 11 општина Републике Српске. Поред већ споменутих најиндустријализованијих (Бање Луке, Приједора, Градишке, Новог Града, Козарске Дубице, Зворника, Угљевика и Требиња) ту су још Добој, Теслић и Бијељина. У географском смислу већина ових општинских подручја смјештена су у сјеверном перипанонском дијелу (сјеверна развојна осовина), а Зворник, Угљевик и Требиње у источном и крајње јужном дијелу Републике Српске. Према томе, подручја концентрације секундарних дјелатности и активног становништва, те водећи привредни центри леже у оквиру главних осовина привредног и укупног развоја Републике Српске. Наравно, много израженија концентрација је у оквиру сјеверне - перипанонске, него источне - подрињско-херцеговачке осовине развоја.

Оријентација ка примарном сектору привредног развоја показује знатно мањи број општинских подручја него претходни секундарни, свега 9 или 14,1% укупног броја општина. Од тога 7 општина припада изразитој усмјерености ка овом сектору (Осмаци, Петровац, Пелагићево, Српски Купрес, Српски Дрвар, Српски Стари Град и Српски Мостар), док само двије општине (Српски Кључ и Трново) показују умјерену оријентацију ка примарном сектору. У њима живи 22.845 становника, или 1,6% укупног становништва и ради 1.937 лица или 1,35% активног становништва у привреди Републике Српске. То су новоформиране општине без својих ранијих урбаних центара који су припали Федерацији БиХ, осим Трнова, и леже у пограничним дијеловима према Федерацији БиХ. Девастација тих насеља у току грађанског рата и њихов погранични положај успоравају повратак становништва својим домаћинствима и опоравак ионако сиромашне привредне структуре. Ове општине немају довољно развијену привредну структуру, недостају им дјелатности секундарног или терцијарног сектора, а Осмаци, Српски Кључ и Српски Дрвар имају апсолутну запоселност у примарном сектору. Све су ријетке густине насељености, а у примарној структурној запослености преовладава

шумарство, осим Пелагићева и Српског Мостара. Пољопривредна запосленост је врло ниска, а производња екстензивног карактера.

Оријентацију ка терцијарном сектору привредног развоја показују само три општине (Језеро, Крупа на Уни и Српско Орашје) у Републици Српској, које обухватају свега 0,3% укупног становништва и још мање, привредне запослености - 0,06%. Слично као и општине примарног сектора оријентације, то су новоформирана и погранична, ријетко насељена општинска подручја. Малобројни становници повратници углавном раде у трговини или угоститељству, јер привредна инфраструктура је, и била, врло сиромашна и уз то и највећим дијелом девастирана.

Овај сектор је интересантнији по комбинацији са секундарним сектором. Секундарно-терцијарну оријентацију показују Бања Лука као полифункционални и водећи привредни центар са врло развијеном услужном дјелатношћу, а Добој и Брчко као важни саобраћајни чворови, док остале општине такву оријентацију показују првенствено захваљујући запослености у трговини и угоститељству. Неочекивано ниска запосленост је исказана у туристичкој привреди, што је, поред осталог, резултат недовољно развијене туристичке инфраструктуре и валоризације туристичког потенцијала. Тим прије што природни ресурси, нарочито бањско-љечилишног и планинско-спортског и рекреативног карактера, реално могу афирмисати Републику Српску и као туристички атрактиван и занимљив простор.

ЗАКЉУЧАК

Анализа просторно-економске структуре показује изразиту неравномјерност просторног размјештаја и недовољну развијеност привредне структуре у Републици Српској. Велике су разлике између перипанонског дијела (сјеверна развојна осовина), у коме су концентрисани водећи привредни центри са развијеном структуром, и осталих простора. Сличне разлике су изражене и у структурним односима између индустријске и осталих привредних дјелатности. Имајући у виду тенденције бројних европских земаља, оваква сазнања упућују на потребу промјене структурних односа са циљем смањивања секундарне, посебно индустријске запослености на рачун постепеног развоја терцијарног, а затим и кварталног сектора дјелатности.

Стално повећање ефикасности производње и рационално кориштење локалних ресурса са интензивним развојем малих и средњих капацитета различитог облика власништва који ће стварати претпоставку смањења стопе незапослености и пораста животног стандарда становништва, морају имати приоритет у стратегији одрживог просторног развоја Републике Српске.

ЛИТЕРАТУРА И НАПОМЕНЕ

- 1) БИЗНИС РЕЈИНГ - 500, РЕПУБЛИКА СРПСКА, 2000. (стр. 47)
- 2) CIA - The World Factbook 2000 (подаци интернета)
- 3) У односу на територијалну организацију производње природни потенцијал има двојаку улогу, јавља се као природни извор, у најширем смислу назива се ресурсом (нпр. енергетски, рудно-минерални, земљишни, дрвни, водни итд.) или као природни услов (климатски, геолошки, геоморфо-

лошки итд.). У просторном размјештају (територијалној локацији) привредне производње значајно мјесто припада проучавању размјештаја природних извора (ресурса) и природних услова. - Види: Грчић М. (1994): ИНДУСТРИЈСКА ГЕОГРАФИЈА, Београд (стр. 114-131); Динић Ј. (1994): ЕКОНОМСКА ГЕОГРАФИЈА, Београд (13-59).

- 4) Р. Лукић и други: ПРОЦЈЕНА ПРОИЗВОДНЕ И УПОТРЕБНЕ ВРИЈЕДНОСТИ ЗЕМЉИШНОГ ПРОСТОРА У РС, Зборник радова: Република Српска у дејтонским границама, Бања Лука 1998 (стр. 160); И. Црквенчић и А. Малић: АГРАРНА ГЕОГРАФИЈА, Загреб 1988 (стр. 84-92); М. Спасојевић: ЕКОНОМСКА ГЕОГРАФИЈА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ, Ниш 1998 (стр. 205-215).
- 5) ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 1996 - 2015, Урбанистички завод Републике Српске, Бања Лука 1996.
- 6) Процес приступања Европској унији захтијева претходно испуњавање одређених услова (ефикасна тржишна привреда, институционални гарант демократије, способност испуњавања обавеза према економским и политичким циљевима Уније и сл.) које Босна и Херцеговина као међународно призната држава тренутно не испуњава. Међутим, Дејтонски споразум нуди реалну основу постепеног испуњавања тих услова, гдје би Босна и Херцеговина морала обезбиједити активну улогу ентитета у европским интеграционим процесима. Имајући у виду такву пројекцију, Република Српска би могла добити статус Аутономне регије Европске уније, што би могло вишеструко утицати на политичку и економску стабилност и перспективност развоја. Види: Томаш Р. (2000): ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ ДРЖАВА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ И ЊИХОВЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ НА БиХ И РЕПУБЛИКУ СРПСКУ (стр. 31-44); Стојков Б. (2000): СТРАТЕГИЈА ОДРЖИВОГ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА ЦЕНТРАЛНЕ, ИСТОЧНЕ И ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ СА ОСВРТОМ НА ПОЗИЦИЈУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ (стр. 45-59), Зборник радова: Потребне и могућности повезивања Републике Српске са мрежом европских транспортних коридора, Урбанистички завод РС, Бања Лука, 2000.
- 7) У вези са одређивањем нивоа друштвено-економског развоја и економских структура настала је теорија сектора. На основу емпиријских знања њу су формулисали, неовисно један од другог, енглески економисти С. Clark и А. Fisher, а касније ју је допунио и модификовао француски економиста Ј. Fourastie. Ова теорија се заснива на чињеници да с порастом дохода потражња за храном расте спорије од потражње индустријских производа и разних услуга. Продуктивност пољопривредне производње се нагло повећава, а ослобођени дио радне снаге прелази у секундарна и друга занимања. Тако секундарни сектор бильежи брз пораст запослености, нарочито у индустрији. Структура запослености према секторима дјелатности показује даље тенденције промјена. Наиме, подјела рада, специјализација, нове технологије и слично узрокују вишак радне снаге и у секундарном сектору, која прелази у терцијарна занимања. Најновији развој друштва, који је означен као постиндустријско друштво, истиче преовлађујућу запосленост становништва у терцијарном и квартарном сектору, а све мање у секундарном и посебно у примарном сектору дјелатности. Види: Динић Ј. (1994): ЕКОНОМСКА ГЕОГРАФИЈА, Београд

- (стр. 173-175); Црквенчић И, Малић А. (1988): АГРАРНА ГЕОГРАФИЈА, Загреб (стр. 78-84); Фелетар Д. (1989); НА ПРАГУ ПОСТИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА, Гласник СГД, Београд (стр. 13-21); Вреск М. (1990): ГРАД У РЕГИОНАЛНОМ И УРБАНОМ ПЛАНИРАЊУ, Загреб (13-20).
- 8) Игор Вришер је на примјеру економскогеографске регионализације Словеније у просторно-економској структури издвојио девет типова. Као основна просторна јединица узето је насеље, при чему је добијена детаљна анализа која пружа вриједна квалитативна и квантитативна сазнања о привредној структури, њеном развоју и размјештају на територији Словеније. Види: I. Vršer (1990): EKONOMSKOGEOGRAFSKA REGIONALIZACIJA REPUBLIKE SLOVENIJE, Geografski zbornik, XXX, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana (str. 180-185).
- 9) Пад индустријске запослености најразвијеније земље Европске уније биљеже још од 1970. године. Тако, на примјер, у Француској тај пад износи 21%, односно број индустријских радника је смањен са 5.792.000 у 1970. години на 4.580.000 у 1996. години, док је у истом периоду у Њемачкој тај број смањен још више, са 14.413 на 11.120, односно 23%. CIA - The World Factbook 2000 (подаци интернета).
- 10) У послеријатном периоду развоја претходне СФР Југославије индустријализација је узета као основни модел привредног и друштвеног развоја земље. Након II свјетског рата на босанскохерцеговачкој територији подигнута су бројна индустријска постројења специјалне индустрије, а неки су и измјештени из Србије због геополитичког окружења, јер је централни географски положај СР БиХ у претходној Југославији био најповољнији. Тако је СР БиХ добила развојну одлику стратешко-индустријске базе укупног југословенског привредног развоја. Шездесетих и седамдесетих година просторно ширење индустрије се интензивирало, тако да је захватило готово цијелу територију како би се постигао што равномјернији расторни размјештај индустријске производње. Види: Марић Ђ. (1991): ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА БиХ - Географска студија савременог развоја, Сарајево (стр. 33-58); Јакшић Д. (1995): РЕПУБЛИКА СРПСКА - простор, становништво, ресурси, Бања Лука (стр. 208-213).
- 11) На основу критеријума релативно функционалне повезаности и релативно хомогених тржишта радне снаге на територији Републике Српске издвојено је седам региона/подручја: бањалучки, приједорски, брчанско-бијељински, добојски, зворнички, сарајевски и србињско-требињски. У оквиру анализе просторне концентрације индустрије и њеног развоја дефинисане су индустријско-развојне осовине које представљају окосницу привредне и социјалне интеграције простора:
- **сјеверна (перипанонска) осовина**, која се пружа правцем запад-исток повезујући Републику Српску са Србијом, и
  - **источна (подрињско-херцеговачка) осовина**, која се пружа правцем сјевер-југ наслањајући се непосредно на простор Србије и Црне Горе. Види: Марић Ђ. (1998): ПРОСТОРНА КОЦЕНТРАЦИЈА ИНДУСТРИЈЕ И ГЛАВНЕ ОСОВИНЕ РАЗВОЈА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ, Зборник радова: Република Српска у Дејтонским границама, Бања Лука (стр. 216-220).